

SCHF

SOCIETAT
CATALANA
D'HISTÒRIA
DE LA FARMÀCIA

Revista de la Societat Catalana d'Història de la Farmàcia, vol. 38 (2022)

MATERIAL SUPLEMENTARI (MS) A L'ARTICLE

Aportacions a Flora Catalana Antiga, 4. *Linum usitatissimum* L. (*Linaceae*)

Cèsar BLANCHÉ

Laboratori de Botànica, Facultat de Farmàcia i Ciències de l'Alimentació, Universitat de Barcelona i Reial Acadèmia de Farmàcia de Catalunya

Annex 1

CONTINGUT: Taula 1 i referències bibliogràfiques

Taula 1. *Linum usitatissimum* L. (*Linaceae*). Registres arqueològics i orgànics inventariats al projecte *Flora Catalana Antiga* (actualització 1/10/2021)

REF	Localitat	Cronologia	Descripció	Referència
MOSTRES ARQUEOLÒGIQUES				
EPIGRAFIA				
LN sp 6	Tarraco Tarragona TG	ROM I aC	Inscripció RIT 9 (Alföldy, 1975; Panosa, 2009), d'època republicana tardana i bilingüe, ibèrica i llatina, que fa referència a una dona, segurament indígena romanitzada, d'ofici teixidora de lli o comerciant de lli, atribuït que també deu ser el seu gentilici: « <i>FVLVIA.LINTEARIA</i> ».	PREVOSTI, 2014
CERÀMICA				
LN sp 12	Necròpolis <i>Poble Nou</i> La Vila Joiosa MB	IBE I aC	Urna cinerària ibero-romana (càlat) d'estil simbòlic "de Vila joiosa", amb imatges de peix i de xarxa [de lli possiblement] (Kalathos ALA01 de la Tomba 57 num 3857)- Museu de La Vila Joiosa.	PÉREZ BLASCO, 2011 Ic: PÉREZ BLASCO, 2011 (p.132; Fig. 5); CBV - 0019
ARQUITECTURA				
LN sp 15	Rabassat Nulles AP	IBE IV-III aC	Basses de decantació interpretades com a basses per a activitat tèxtil amb lli.	BELARTE <i>et al</i> , 2018 Ic: BELARTE <i>et al</i> , 2018 (Fig. 6)
LN sp 2 bis	Coll del Moro Gandesa TT	IBE III aC	"Taller de lli". Ubicat en un annex a un dels bastions del poblat. Validat pels autors com a dipòsits amb paviment de toves amb restes d'enriuat de lli, publicats abans per Núria Rafel. [id registre que LN sp 2]	JORNET <i>et al</i> , 2016; 2019
LN sp 11	<i>Villa Cornelius</i> Els Alters L'Ènova RA	ROM I-III dC	Vil·la especialitzada en la producció de lli (<i>Linum usitatissimum</i>) al <i>territorium</i> de <i>Saetabis</i> . Piscina per al tractament del lli. – Exposició al Museu Municipal de L'Almodí (Xàtiva).	ALBIACH <i>et</i> MADARIA, 2006.; ANÒNIM, 2017 Ic: CBV -0008
LN sp 30	El Far-Turó del Vent Llinars del Vallès VO	IBE IV aC	Gran cisterna possible reserva d'aigua per al rentat de les fibres de lli, no confirmat amb material vegetal	PEREDA, 2017; MENENDEZ <i>et</i> SOBREVIA, 2019 Ic: PEREDA, 2017; MENENDEZ <i>et</i> SOBREVIA, 2019
OBJECTES DOMÈSTICS I ARTESANALS				
LN sp 7	Vil·la rom. "Els Antigons" Reus BC	ROM s.d.	Instruments de taller tèxtil que havia de representar una producció important per a la comercialització de roba de lli o de llana	PREVOSTI, 2013
LN sp 16	La Cella Salou TG	IBE IV-III aC	Instruments per al teixit de lli- Atribució indirecta pels autors a partir d'anàlisi (nombre elevat i mida) de les pondera i de l'hàbitat (aiguamolls)	COTS <i>et al</i> , 2020
LN sp 29	Castellet de Banyoles Tivissa RE	IBE III aC	Objectes artesanals - 51 fusaioles i 23 <i>pondera</i> postulats com a possibles indicadors de taller de teixit de lli per les mides (petites i mitjanes), més adequades per al lli que per a la llana	PEREDA, 2017 Ic: PEREDA 2017 (Fig. 61-63 i 73-75; Lam. 17-22)

TEXTOS CLÀSSICS				
LN sp 3	Tarraco Tarragona TG	ROM I dC	Plini el Vell (NH 19.10) = <i>Et ab his Hispania citerior habet splendorem lini praecipuum torrentis, in quo politur, natura, qui adluit Tarraconem. et tenuitas mira ibi primum carbasis repertis.</i> = La Hispània citerior te també un lli d'extraordinària blancor gràcies sobretot a les aigües del torrent que banya Tarraco, en les quals l'abrillanten. Així mateix s'ha d'admirar la subtileza dels teixits de gasa que allí es troben.[TRAD. de Prevosti, 2014 [0073]	<i>Plin.</i> , NH 19.10 PREVOSTI, 2014 RUIZ DE ARBULO, 2002 MAR <i>et al</i> , 2015
LN sp 4	Emporion L'Escala AE	ROM I aC	Estrabó (Geogr. III, 4, 8-9) = ῥεῖ δὲ καὶ ποταμὸς πλησίον, ἐκ τῆς Πυρρήνης ἔχων τὰς ἀρχάς, ἣ δὲ ἐκβολὴ λιμὴν ἐστὶ τοῖς Ἐμπορίταις. λινουργοὶ δὲ ἰκανῶς οἱ Ἐμπορίται: = Prop d'allí passa un riu que té les seves fonts al Pirineu, la desembocadura del qual serveix de port als emporitans, que són hàbils a teixir el lli. [TRAD C. Blanché]	<i>Strab.</i> , <i>Geogr.</i> III, 4, 8-9 PREVOSTI, 2014
LN sp 5	Saetabis Xàtiva CR	ROM I dC	Plini el Vell (NH 19.9) = <i>in Germania autem defossae atque sub terra id opus agunt. similiter etiam in Italiae regione Aliana inter Padum Ticinumque amnes, ubi a Saetabi tertia in Europa lino</i> =A Germània és a les fosses i als soterranis que elles [les dones] treballen el lli. Ho fan igualment a Itàlia, a la regió d'Àlia, entre el Po i el Ticí, on el lli té el tercer rang entre les espècies d'Europa, essent el de Saetabis el primer. [TRAD C. Blanché adaptada de la versió francesa de H. Zehnacker (1999) a Folio-Gallimard]	<i>Plin.</i> , NH 19.9 PREVOSTI, 2014
MOSTRES BIOLÒGIQUES ORGÀNIQUES				
CARPOLOGIA (fruits i llavors)				
LN sp 1	Sant Jaume Alcanar MN	FER VII-VI aC	Llavors de "lli" (sic) identificats com a <i>Linum sp.</i> (silvestre, però podria ser cultivat) – única mostra (Pre-Ibèric/Ferro)	LÓPEZ REYES <i>et al</i> , 2011
LN sp 2 tris	Coll del Moro Gandesa TT	IBE III aC	Llavors de "lli"	JORNET <i>et al</i> , 2019 Ic: JORNET <i>et al</i> , 2019 (Vídeo 1:05)
LN sp 8	Barranc de Gàfols Ginestar BE	FER ???	Restes paleocarpològiques	CUBERO, 1998; 2000 <i>in</i> LÓPEZ REYES <i>et al</i> , 2011
LN sp 9	Palaiapolis / St. Martí Empúries L'Escala AE	GRE VI aC	Restes paleocarpològiques	BUXÓ, 1999 <i>in</i> LÓPEZ REYES <i>et al</i> , 2011
LN sp 10	Neapolis / Emporion L'Escala AE	GRE VI-V aC	Restes paleocarpològiques	BUXÓ, 1989 <i>in</i> LÓPEZ REYES <i>et al</i> 2011
LN sp 17	Mas Castellar Pontós AE	IBE V-IV aC	Restes paleocarpològiques	CANAL, 2003 <i>in</i> Buxó <i>et</i> PIQUÉ, 2008
LN sp 18	Vil·la romana de Vilauba Camós PE	ROM Fase III s/d	Llavors de lli abundants, en un dipòsit o magatzem	ROURE <i>et al</i> , 1988 <i>in</i> ALONSO <i>et</i> JUAN, 1994 <i>i in</i> CASTANYER <i>et</i> TREMOLEDA, 1999

LN sp 25	La Bastida de les Alcusses Moixent CR	IBE IV aC	Llavor de <i>Linum usitatissimum</i> . "Semillas recuperadas en sedimento". Context arqueològic: domèstic	MATA <i>et al</i> , 2010 +
LN sp 27	Els Vilars Arbeca GG	IBE IV-III aC	Càpsula de <i>Linum usitatissimum</i> . "Cápsulas recuperadas en el pozo-cisterna". Context arqueològic: Agrícola	MATA <i>et al</i> , 2010 +
FIBRES (i fragments de teixit)				
LN sp 2	Coll del Moro Gandesa TT	IBE s/d	Fitòlits - Sediments vegetals en UE 314 + 341 identificats per al MEB com a fibres de lli en piques per a la preparació de fibra tèxtil.	ALONSO <i>et</i> JUAN, 1994
LN sp 13	Can Roqueta Sabadell VW	IBE VII aC	Fragments de teixit - Atribuït pel pol·len, indirectament, a lli. Segons Carlús <i>et al.</i> , 2007 in [130]	VAZQUEZ <i>et al</i> , 2008
LN sp 19	Mas Castellar Pontós AE	IBE III-II aC	Fibra tèxtil – "Fusayolas con restos de fibras de lino"	MATA <i>et al</i> , 2010 +
LN sp 20	Cova de San Antón Oriola BS	IBE s/d	Fibra tèxtil – Carbó de fibra de lli	MATA <i>et al</i> , 2010 +
LN sp 21	L'Albufereta Alacant AS	IBE IV aC	Fibra tèxtil – "Varios fragmentos de Tejidos" - Context funerari. Col·lecció MARQ	MATA <i>et al</i> , 2010 +
LN sp 22	Puntal dels Llops Olocau CT	IBE II aC	Fibra tèxtil – <i>Linum cf. usitatissimum</i> . "Textil adherido a espátula de bronce. Descripción anatómica: Posible tejido de lino de entramado liso 1/1; hilos simples de 0,1 y 0,15 de grosor. Torsión dirección Z" - Context arqueològic: Cultural – Col·lecció: Museu de Prehistòria de València	BONET <i>et</i> MATA <i>in</i> MATA <i>et al</i> , 2010 + Ic: MATA <i>et al</i> , 2010 +
LN sp 23	<i>Lucentum</i> Tossal Manises Alacant AS	IBE s/d	Fibra tèxtil – <i>Linum usitatissimum</i> . Tela de lino. Context arqueològic: Funerari	MATA <i>et al</i> , 2010 +
LN sp 24	<i>Lucentum</i> Tossal Manises Alacant AS	IBE s/d	Fibra tèxtil – <i>Linum usitatissimum</i> . Saquito de lino. Context arqueològic: Funerari	MATA <i>et al</i> , 2010 +
LN sp 26	L'Albufereta Alacant AS	IBE III-II aC	Fibra tèxtil – <i>Linum usitatissimum</i> .. Varios fragmentos de lino tejido y carbonizado.Context arqueològic: Funerari. Colecció: MARQ	MATA <i>et al</i> , 2010 +
LN sp 28	L'Albufereta Alacant AS	IBE IV-III aC	Fibra tèxtil – <i>Linum usitatissimum</i> . Fragments de xarxa de pesca. .Context arqueològic: Funerari (Necròpolis) - Exposició MARQ . Recentment (Alfaro Giner, 2012, atribuït possiblement a cànem)	Alfaro Giner, 2012 Ic: CBV-0158
LN sp 36	L'Albir	ROM	Fibra tèxtil – <i>Linum usitatissimum</i> - Restes de fibra de lli dels fragments d'un bosseta, possiblement moneder.	Alfaro Giner, 1984

	L' Alfàs del Pi MB	IV dC		
POL.LEN				
LN sp 13 bis	Can Roqueta Sabadell VW	IBE VII aC	Fragments de teixit. Atribuït pel pol·len, indirectament, a lli. Segons Carlús et al., 2007 in [130]	VAZQUEZ <i>et al</i> , 2008
LN sp 14	Cornia Nou Maó ME	TAL IV-III aC	POL·LEN de " <i>Linum</i> " en talaiot E del jaciment. Traces/Presència	PORTILLO <i>et al</i> , 2014

CBV - Arxiu Fotogràfic de l'autor – Núm de Fotografia.

Referències bibliogràfiques de la Taula 1

ALBIACH DESCALS, R.; DE MADARIA, J.L. (coord.) - *La villa de Cornelius (L'Ènova, Valencia)*. València: Adif-Ministerio de Fomento, 2006.

ALFARO, C. *Tejido y cestería en la Península Ibérica. Historia de su técnica e industrias desde la Prehistoria hasta la romanización*. Madrid: CSIC, 1984.

ALFARO, C. 16. Spain. A: GLEBA, M. et MANNERING, U. (eds.), *Textiles and Textile Production in Europe: From Prehistory to AD 400*. Oxford & Philadelphia: Oxbow Books, 2012, p. 333-346

ALONSO, N.; JUAN, J. Fibras de lino en las piletas del poblado ibérico de Coll del Moro (Gandesa, Terra Alta): estudio paleoetnobotánico, *Trabajos de Prehistoria*, 1994; 51 (2): 137-142

ANÒNIM. *Villa Cornelius*. Text de l'exposició. Xàtiva: Museu Municipal de L'Almodí, 2017.

BELARTE, M.C.; CANELA, J.; MORER, J.; OCAÑA, M.; CUSCÓ, O. *L'establiment rural de l'ibèric ple de Rabassats (Nulles, l'Alt Camp)*. Conferència 18 d'abril de 2018 [Vídeo disponible en línia]. Barcelona: Tribuna d'Arqueologia 2017-18, Generalitat de Catalunya, 2018. Disponible a <http://tribunadarqueologia.blog.gencat.cat/> [Accés 24/4/2020]

BUXÓ, R. Estudio Paleocarpológico. A: SANMARTI, E.; CASTANYER, P.; TREMOLEDA, J.; BARBERA, J., Estructuras griegas del s. V-VI a.C. halladas en el sector sur de la necrópolis de Ampurias (campana de excavaciones del año 1986), *Cuadernos de Prehistoria y Arqueología Castellonenses*, 1989; 12: 199-207.

- BUXÓ, R. Les restes de llavors i fruits. A: AQUILLUÉ, X. (ed.), *Intervencions arqueològiques a Sant Martí d'Empúries (1994-1996). De l'assentament pre-colonial a l'Empúries actual*, Monografies Emporitanes, 1999; 9: 605-611.
- CANAL, D. Explotació dels recursos vegetals: les anàlisis paleocarpològiques. A: PONS, E. (dir.): *Mas Castellar de Pontós (Alt Empordà). Un complex arqueològic d'època ibèrica (excavacions 1990-1998)*. Girona: Sèrie Monogràfica, 18. Museu d'Arqueologia de Catalunya, 2003: 139-150.
- COTS, I.; DILOLI, J.; VILÀ, J.; FERRÉ, R.; BRICIO, L. L'assentament protohistòric de La Cella (Salou, Tarragonès). Campanyes del 2010 al 2017. *Tribuna d'Arqueologia 2017-2018*. Barcelona: Servei d'Arqueologia i Paleontologia, Direcció General del Patrimoni Cultural. Generalitat de Catalunya, 2020: 192-219.
- CUBERO, C. *La agricultura durante la Edad del Hierro en Cataluña. A partir del estudio de las semillas y los frutos*, Monografies del Seminari d'Estudis i Recerques Prehistòriques 2. Barcelona: Universitat de Barcelona, 1998.
- CUBERO, C., 2000, Annex 2. Estudi de les restes paleocarpològiques. A: SANMARTÍ, J.; SANTACANA, J.; BELARTE, C.; ASENSIO, D.; NOGUERA, J., *L'assentament del bronze final i primera edat del ferro del Barranc de Gàfols (Ginestar, Ribera d'Ebre)*, Arqueomediterrània, Barcelona, 2000; 5: 209-217.
- JORNET, R.; BELARTE, M.C.; SANMARTÍ-GREGO, J.; ASENSIO, D.; MORER DE LLORENS, J. Noves excavacions al nucli fortificat del Coll del Moro de Gandesa (2014-2015). *Actes de les I Jornades d'Arqueologia de les Terres de l'Ebre - Tortosa, 6 i 7 de maig de 2016*. Vol. 1. Tortosa: Serveis Territorials de Cultura de les Terres de l'Ebre, 2016: 342-355.
- JORNET, R.; BELARTE, M.C.; ASENSIO, D.; MORER, J.; NOGUERA, J.; SANMARTÍ, J. *Intervencions al jaciment ibèric de Coll del Moro de Gandesa (Terra Alta) entre 2014 i 2018*. Conferència 24 d'abril de 2019 [Vídeo disponible en línia]. Barcelona: Tribuna d'Arqueologia 2018-19, Generalitat de Catalunya, 2019. Disponible a <https://tribunadarqueologia.blog.gencat.cat/2019/04/21/propera-conferencia-de-la-tribuna-darqueologia-2018-2019-intervencions-al-jaciment-iberic-de-coll-del-moro-de-gandeses-terra-alta-entre-2014-i-2018-en-directe-per-internet/> [Consulta 30/4/2021]
- LÓPEZ REYES, D.; BUXÓ, R.; GARCIA RUBERT, D.; MORENO, I. Noves aportacions sobre agricultura i alimentació durant la primera edat del ferro a Catalunya: dades de l'assentament de Sant Jaume (Alcanar, Montsià). *Pyrenae*, 2011; 42 (1): 77-118.
- MAR, R.; RUIZ DE ARBULO, J.; VIVÓ, D.; BELTRÁN-CABALLERO, J.A; GRIS, F. *Tarraco. Arquitectura y urbanismo de una capital provincial romana*. Vol. II. La ciudad imperial. Documents d'Arqueologia Clàssica, 6. Tarragona: Universitat Rovira i Virgili, 2015.
- MATA, C. (coord.). *Flora Ibérica* [en línia]. València: Universitat de València, 2010+. Disponible a < <http://www.florayfaunaiberica.org/> > [Consulta 30/9/2021].

- MENÉNDEZ, P.; SOBREVIA, E. El Turó del Vent (Llinars del Vallès, Vallès Oriental): Un nucli d'activitat econòmica especialitzada a la Laietània. *Laietania: Estudis d'història i d'arqueologia de Mataró i del Maresme*, 2019, 20: 113-123
- PEREDA CHIAPPELLA, G. *La producció tèxtil en època ibèrica (S. VI-II aC): el cas de la Ilercavònia*. Treball de Fi de Màster (Màster d'Arqueologia Clàssica). Tarragona: Universitat Rovira i Virgili, Universitat Autònoma de Barcelona, Institut Català d'Arqueologia Clàssica, 2017
- PÉREZ BLASCO, M.P. Un nuevo estilo de ceràmica ibèrica pintada, en los fondos del Museo de Villajoyosa. A: MARQ, *La Vila Joiosa. Arqueologia i Museu. Museos Municipales en el MARQ*. Alacant: Ajuntament de la Vila Joiosa – Museu de La Vila – MARQ, Museo Arqueológico de Alicante – Diputació d'Alacant, 2012: 132-153
- PORTILLO, M.; LLERGO, Y.; FERRER, A.; ANGLADA, M.; PLANTALAMOR, L.; ALBERT, R.M. Actividades domésticas y molienda en el asentamiento talayótico de Cornia Nou (Menorca, Islas Baleares): resultados del estudio de los microfósiles vegetales. *RAP, Revista d'Arqueologia de Ponent*, 2014; 24: 311-321.
- PREVOSTI, M. A textile workshop from Roman times: the villa dels Antigons. *Datatextil*, 2013; 28: 10-18
- PREVOSTI, M. Els estudis de paisatge al territori de la ciutat romana de Tarraco. *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics* 2014, 25: 191-223
- ROURE, A.; CASTANYER, P.; NOLLA, J.M.; KEAY, S.J.; GALTER, J. *La vil·la romana de Vilauba (Camós). Estudi d'un assentament rural (campanyes de 1979-85)*. Sèrie Monogràfica, 8. Girona: Centre d'Investigacions Arqueològiques de Girona, 1988.
- RUIZ DE ARBULO, J. Erastótenes, Artemidoro y el puerto de Tàrraco. Razones de una polémica. *RAP, Revista d'Arqueologia de Ponent*, 2002; 11-12: 87-107.
- VÀZQUEZ, M.P.; MEDINA, J.; & GONZÁLEZ PÉREZ, J.R. Les tapadores de guix de la necròpolis d'incineració de la Pedrera (Vallfogona de Balaguer-Térmens). *RAP - Revista d'Arqueologia de Ponent*, 2008; 18: 147-202.